

Pojęcie, właściwości i przemiany wielonarodowych systemów walutowych

Część II*

Michał Jurek

Wprowadzenie

Międzynarodowy system walutowy jest swoistym typem wielonarodowego systemu walutowego. Wyróżnia się tym, że uczestniczy w nim większość krajów świata. Kraje te mogą przy tym uczestniczyć w innych wielonarodowych systemach walutowych o mniejszym zasięgu. Obowiązuje jednak nadrzędność zasad międzynarodowego systemu walutowego. Ma on więc walor powszechności.

W praktyce zmiany międzynarodowych systemów walutowych przebiegały ewolucyjnie. Inne były wyrazem przyjęcia nie zawsze zbieżnych koncepcji teoretycznych. Można sądzić, że podstawowe przemiany tych systemów były rezultatem ich niedostosowania do zmieniających się warunków gospodarczych. Brak tego dostosowania wymuszał zmiany.

Przykładem międzynarodowego systemu walutowego jest system z Bretton Woods. Jak wiadomo, system ten załamał się w 1971 r. Nasuwa się więc pytanie, czy utworzono nowy międzynarodowy system walutowy, który niejako wypełnił lukę po upadku starego systemu. Odpowiedź na to pytanie nie jest łatwa.

Część ekonomistów uznaje, że nie wszystkie zasady międzynarodowego systemu walutowego muszą być ściśle określone przez kraje członkowskie w odpowiednich aktach prawnych¹. Część tych zasad można bo-

wiem wyprowadzić, opierając się na mechanizmie rynkowym. Nie ma przy tym potrzeby ścisłego regulowania międzynarodowych stosunków finansowych, ponieważ ogranicza to zdolność poszczególnych krajów do realizacji autonomicznej polityki pieniężnej². Skonstruowany w ten sposób międzynarodowy system walutowy jest wysoce zdecentralizowany i ma niejako charakter „rynkowy” (*market-based international monetary system*)³. Takim typem systemu jest też dziś zmodyfikowany system z Bretton Woods.

Nie wszyscy podzielają ten pogląd. Druga grupa ekonomistów, definiując międzynarodowy system walutowy, kładzie szczególny nacisk na konieczność przyjęcia jednolitych, wspólnych zasad przez kraje, które go współtworzą. Dotyczy to w szczególności zasad ustanawiających jednostkę pieniężną o zasięgu międzynarodowym i podstaw ustalania kursów walutowych. Ich zdaniem, warunek ten nie jest dziś spełniony. Powoduje to, że w praktyce międzynarodowy system walutowy nie istnieje, a zmodyfikowany system z Bretton Woods jest w rzeczywistości quasi-systemem (*non-system*)⁴.

² H.R. Heller: *Money and the International Monetary System*. Federal Reserve Bank of St. Louis Review nr 2/1989.

³ B. Eichengreen, N. Sussman: ..., op.cit., s. 37.

⁴ Por. m.in.: W.M. Corden: *Economic Policy, Exchange Rates and the International System*. Oxford 1994 Oxford University Press, s. 165; H.R. Heller: *Money* ..., op.cit., s. 8; R.A. Mundell: *Poverty, Growth and the International Monetary System*. Asian and Pacific Forum on Poverty, Manila 2001 Asian Development Bank, s. 19; R.A. Mundell: *The International Monetary System in 21st Century: Could Gold Make a Comeback?* Wykład w St. Vincent College, Letrobie, Pennsylvania 1997, s. 3.

* Pierwszą część artykułu opublikowaliśmy w nr. 2/2005 „Banku i Kredytu”.

¹ Por. m.in.: B. Eichengreen, N. Sussman: *International Monetary System in the (Very) Long Run*. IMF Working Papers nr 43/2000, s. 3 i 8.

Przedstawione poglądy skłaniają do refleksji, czy modyfikacje przeprowadzone po upadku systemu z Bretton Woods umożliwiły utworzenie nowego międzynarodowego systemu walutowego. Aby odpowiedzieć na to pytanie, trzeba bliżej poznać zmiany, które przeprowadzono, próbując dostosować system z Bretton Woods do nowych warunków.

Przesłanki i kierunki reform systemu z Bretton Woods

Jak na ogół wiadomo, 15 sierpnia 1971 r. Stany Zjednoczone poinformowały Międzynarodowy Fundusz Walutowy, że w transakcjach międzynarodowych nie będą dłużej w sposób wolny kupować i sprzedawać złota. Jak podkreślono w kronice MFW, przestały tym samym istnieć dwie podstawowe cechy systemu z Bretton Woods – system *par values* i wymiennalność dolara na złoto⁵. Tego rodzaju opinię podziela wielu autorów⁶. Niektórzy szczególnie nacisk kładą przy tym na kwestię wymiennalności dolara na złoto i stąd datę decyzji o zaprzestaniu przez Stany Zjednoczone przestrzegania podstawowych zasad systemu z Bretton Woods nazywają „zamknięciem okienka ze złotem”⁷.

Niewątpliwie odrzucenie zasady wymiennalności dolara na złoto oznaczało utratę przez złoto funkcji pieniądza światowego, jak też utratę przez dolara charakteru substytutu takiego pieniądza. Faktycznie przestał więc istnieć pieniądź mający zasięg światowy. Nic więc dziwnego, że zasoby złota, które dotąd traktowano jako zasoby monetarne, stały się zasobami kruszcu, a cenę złota kształtowały popyt i podaż. Została też złamana zasada stałych kursów.

Wypada podkreślić, że Stany Zjednoczone uzasadniały swoją decyzję trzema głównymi przyczynami. Były nimi: po pierwsze znaczny, długotrwały ujemny bilans płatniczy, po drugie utrata rezerw złota utrzymywanych przez System Rezerwy Federalnej, a po trzecie duży wzrost krótkoterminowych zobowiązań wobec zagranicy⁸. Według O. Emmingera, ważną przyczyną była także nadwartościowość dolara spowodowana tzw. inflacją wietnamską⁹. Zdaniem M. Borda, bezpośrednią przyczyną decyzji Stanów Zjednoczonych podjętej 15

sierpnia 1971 r. były kolejne żądania Francji i Wielkiej Brytanii dotyczące wymiany posiadanych przez te kraje dolarów na złoto według ceny 35 dolarów za uncję¹⁰.

Można twierdzić, że przyczyny załamania się systemu z Bretton Woods tkwiły zarówno w gospodarce Stanów Zjednoczonych, jako głównego uczestnika tego systemu, jak i w błędach konstrukcji systemu z Bretton Woods. Błędne było potraktowanie dolara jako substytutu złota i tym samym oparcie systemu z Bretton Woods na dolarze, będącym pieniądzem narodowym jednego z najsilniejszych uczestników tego systemu. Założenie to było błędne i – zdaniem Z. Knakiewicz – „uderzyło jak bumerang, przyniosło straty Stanom Zjednoczonym i spowodowało zachwianie funkcjonowania systemu z Bretton Woods”¹¹. Faktycznie stało się jedną z ważnych przyczyn upadku tego systemu.

Charakterystyczne jest, że modyfikacje systemu z Bretton Woods zaczęto przeprowadzać wtedy, gdy funkcjonował on bez poważniejszych zakłóceń. Mianowicie, dostrzeżono trudności narastające wraz ze zwiększaniem się w latach sześćdziesiątych liczby krajów członkowskich należących do grupy krajów słabo rozwiniętych¹². Odczuwały one szczególnie brak płynności międzynarodowej. Stąd bez międzynarodowej pomocy finansowej nie były w stanie się rozwijać. W tej sytuacji władze Funduszu zdecydowały, by zwiększyć płynność międzynarodową poprzez wprowadzenie jednostki pieniądza międzynarodowego. W tym celu trzeba było rozszerzyć funkcje MFW o funkcję emisyjną.

Propozycje zwiększenia płynności międzynarodowej poprzez nowelizację przepisów przedstawiono we wrześniu 1967 r. na corocznym spotkaniu w Rio de Janeiro. Zaproponowano, aby pierwsza transza emisji wynosiła 3,5 mld tych jednostek¹³. Zmiany statutu, które umożliwiły emisję tego pieniądza, wprowadzono 28 lipca 1969 r. jako „First Amendment to Articles of Agreement, establishing a facility based on the SDR”¹⁴.

¹⁰ M. Bordo: *Is There a Good Case for a New Bretton Woods International Monetary System?* American Economic Review 1995, maj, s. 318.

¹¹ Z. Knakiewicz: *Teoretyczne podłoże systemów pieniężnych. Od monometalizmu i bimetalizmu do współczesnych systemów pieniężnych*. W: *Finanse, banki i ubezpieczenia w Polsce u progu XXI wieku*. T. 2, Bankowość. Poznań 2000 Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, s. 78.

¹² Z informacji J. Kranza wynika, że w latach 1958-1965 do Funduszu przyjęto 35 nowych członków. Były to w większości państwa nowo powstałe i słabe ekonomicznie. (J. Kranz: *Udziały finansowe państw członkowskich w Międzynarodowym Funduszu Walutowym*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” z. 4/1979, s. 54). W drugiej połowie lat siedemdziesiątych grupę państw słabo rozwiniętych stanowiło około 55 państw. (J. Boughton: *Silent Revolution, The International Monetary Fund 1979-1989*. Waszyngton IMF, s. 638).

¹³ Wysokość emisji była wynikiem kompromisu między krajami G-10. Państwa, które miały ujemne bilanse płatnicze (USA i Wielka Brytania), proponowały emisję 5 mld, natomiast kraje nadwyżkowe (Belgia, Holandia i RFN) tylko 2,5 mld. (Z. Knakiewicz: *Teorie pieniądza niezależnego...*, op.cit., s. 125).

¹⁴ *Chronology, IMF adapts and expands...*, op.cit., s. 28.

⁵ *Chronology, IMF adapts and expands operations to meet member's countries changing needs*. IMF Survey Supplement nr 29/2000, s. 28.

⁶ Por. m.in.: *From the End of the Bretton Woods System to the Jamaica Agreement. A Chronology of Key Events in Changing World Financial Agreements 1971-76*. IMF Survey z dnia 1 marca 1976., s. 72; Z. Knakiewicz: *Teorie pieniądza niezależnego i ich zastosowanie*. Poznań 1981 Wydawnictwo AE w Poznaniu, s. 101.

⁷ M. Friedman: *Intrygujący pieniądź. Z historii systemów monetarnych*. Łódź 1994 Wydawnictwo Łódzkie, s. 259.

⁸ Por. m.in.: *How the Main Developments Unfolded: Chronology of Key Events of 1966-71*. IMF Survey z dnia 18 kwietnia 1977 r., s. 120; Z. Knakiewicz: *Teorie pieniądza niezależnego...*, op.cit., s. 101.

⁹ O. Emminger: *The Exchange Rate as an Instrument of Policy. Economic Impact*. A Quarterly Review of Economics nr 2/1980, s. 14.

Nowelizując przepisy, stworzono podstawy kreacji przez MFW nowego pieniądza międzynarodowego, który otrzymał miano SDR. Był to wyłom w dotychczasowych zasadach. Oznaczało to odejście od materialnego pieniądza w systemie z Bretton Woods¹⁵.

Nowy bezgotówkowy pieniądz otrzymał miano SDR. Nazwa ta pochodzi od pierwszych liter oznaczających metodę jego tworzenia, a mianowicie od *Special Drawing Rights*, czyli specjalnych praw ciągnięcia. Wypada podkreślić, że ratyfikując zmiany statutu, kraje członkowskie stały się uczestnikami rachunku SDR prowadzonego w MFW. Uczestnicy tego rachunku otrzymali przydział tego pieniądza proporcjonalnie do udziałów w Funduszu. Operację tę nazwano alokacją¹⁶. Na mocy przepisów suma emisji SDR stała się składnikiem oficjalnych rezerw walutowych i mogła być wykorzystywana przede wszystkim do zakupu walut obcych potrzebnych na cele płatnicze z tytułu wymiany z zagranicą. Początkowo jednostki SDR miały parytet złota równy 0,888671 g czystego złota. Stąd też w literaturze SDR nazywano papierowym złotem¹⁷. Charakterystyczne jest, że taki sam parytet miał dolar, stąd wartość 1 SDR równała się 1 dolarowi. SDR nie był jednak substytutem dolara i nic, poza parytetem, nie łączyło go z dolarem.

Odejście od systemu *par values* przyczyniło się do wprowadzenia nowych zasad ustalania wartości zewnętrznej, czyli kursu jednostki SDR. 1 lipca 1974 r. na mocy decyzji Komitetu Tymczasowego zaczęto ustalać wartość tej jednostki za pomocą zmian kursów walut wchodzących w skład koszyka. Początkowo do koszyka wchodziło 16 walut¹⁸. Strukturę koszyka zmieniono w 1981 r., uwzględniając w nim tylko 5 walut swobodnie używanych. Następną zmianę składników koszyka wprowadzono 31 grudnia 1998 r. Do koszyka weszło wtedy euro w zamian za markę i frank francuski¹⁹. Dzięki takiej metodzie określania kursu SDR należy do

najbardziej stabilnych jednostek pieniężnych na świecie²⁰. Stąd też w SDR notuje się codzienny kurs walut, które mają całkowitą wymiennalność²¹.

Charakterystyczne jest, że gdy odrzucono parytet złota SDR, po raz pierwszy nastąpiło formalne oderwanie pieniądza od złota. SDR stał się pierwszą jednostką pieniężną, która nie była powiązana ze złotem. Wypada dodać, że podejmowano nawet próby uczynienia z SDR jednostki pieniężnej utrzymywanej powszechnie w rezerwach walutowych krajów członkowskich Funduszu w postaci tzw. centralnej rezerwy walutowej²². Próby te jednak nie powiodły się.

SDR mają formę pieniądza bezgotówkowego. Jednostka SDR miała i nadal ma szerokie zastosowanie. SDR pełni mianowicie funkcję miernika porównawczego walut, środka płatniczego, obrachunkowego i rezerwowego, służy także do denominacji obligacji i należności z tytułu międzynarodowych usług handlowych. SDR jest pieniądzem krajów członkowskich MFW, gdyż uczestnicy rachunku specjalnych praw ciągnięcia zobowiązali się, że będą posługiwali się nim jako środkiem płatniczym. Ma on charakter fiducjarny. Jego koncepcję oparto na nominalistycznej teorii pieniądza. Do jednostki SDR przyłgnęło określenie *numéraire*, wprowadzone przez L. Walrasa, a oznaczające pieniądz abstrakcyjny²³.

Drugi ważny kierunek zmian dotyczył kursów walutowych. Zaprzeszczenie wymiennalności dolara na złoto oraz zerwanie z systemem *par values* w sierpniu 1971 r., wywołały ogólnoświatowy chaos walutowy. W tej sytuacji podjęto rozmowy. W rezultacie cztero-miesięcznych negocjacji, 18 grudnia 1971 r., w Waszyngtonie zawarto Porozumienie Smithsoniańskie (*Smithsonian Agreement*)²⁴. Na mocy tego porozumienia podniesiono cenę tzw. złota monetarnego z 35 dolarów za uncję do 38 dolarów, dewaluując dolara o 7,89%. Rozszerzono granice dopuszczalnych wahań kursów walut mocnych z $\pm 1\%$ do $\pm 2,25\%$, a pozostałych walut do $\pm 4,5\%$. Zmieniono kursy wielu walut, doraźnie stwarzając podstawy kursów centralnych²⁵.

Porozumienie Smithsoniańskie nie rozwiązało jednak w pełni sprawy kursów walutowych. Okazało się tylko doraźnym usprawnieniem. Już w czerwcu 1972 r. ataki spekulacyjne na dewaluację funta szterlinga zmusiły Wielką Brytanię do zaniechania obrony funta

¹⁵ Por. m.in.: Z. Knakiewicz: *Nowa międzynarodowa jednostka walutowa „prawo specjalnego ciągnięcia” Międzynarodowego Funduszu Walutowego*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” nr 1/1971, s. 223 i 232; Z. Knakiewicz: *Powiązania narodowych systemów pieniężnych z międzynarodowym systemem z Kingston*. W: *Problemy pieniężno-kredytowe i walutowe*. Praca pod red. J. Wolniaka. Poznań 1981 Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, s. 71-72; Z. Knakiewicz: *Specjalne Prawa Ciągnięcia*. W: *Leksykon finansowo-bankowy*. Warszawa 1992 PWE, s. 416-418.

¹⁶ Pierwsza alokacja nastąpiła 1 stycznia 1970 r. (*Chronology. IMF adapts and expands...*, op.cit., s. 28). Emitowano wtedy pierwszą transzę SDR w sumie 3,414 mld. W latach 1970-1972 dokonano alokacji trzech transz na sumę 9,4 mld SDR. Druga alokacja nastąpiła w latach 1979-1981 na łączną sumę 12 mld SDR. Razem emitowano więc 21,4 mld SDR.

¹⁷ J. Boughton: *Silent Revolution...*, op.cit., s. 924.

¹⁸ Do koszyka walut weszły waluty tych krajów, których przeciętny udział w światowym eksporcie towarów i usług był w latach 1968-1972 wyższy niż 1%. Ustalane wagi dla każdej waluty uwzględniały proporcje zależne od udziału w eksporcie. Nie było to jedyne kryterium; stosowano także uznanie w korekty (D.S. Cutler: *Basket Valuation of SDR Takes Effect*. IMF Survey z dnia 8 lipca 1974 r., s. 209 i 213-214).

¹⁹ Por. uchwała z dnia 18 września 1969 r. Valuation of the SDR wraz z późniejszymi zmianami, które weszły w życie w dniach 1 stycznia 1981 r. i 1 stycznia 1999 r., strona internetowa www.imf.org z dnia 5 grudnia 2003 r.

²⁰ 1 stycznia 1970 r. 1 SDR = 1 dolarowi, natomiast 1 lipca 1974 r. 1 SDR = 1,20635 dolara (Z. Knakiewicz: *Specjalne Prawa Ciągnięcia*. W: *Leksykon finansowo-bankowy...* op.cit., s. 416). W dniu 5 grudnia 2003 r. 1 SDR = 1,45450 dolara (strona internetowa www.imf.org z dnia 5 grudnia 2003 r.).

²¹ Strona internetowa www.imf.org z dnia 5 grudnia 2003 r.

²² J. Boughton: *Silent Revolution...*, op.cit., s. 924.

²³ Por. m. in.: Z. Knakiewicz: *Pieniądz wewnętrzny a wymiana z zagranicą*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” z. 2/1973, s. 119-120; Z. Knakiewicz: *Specjalne Prawa Ciągnięcia...*, op.cit., s. 416-417.

²⁴ Nazwa tego porozumienia pochodzi od nazwy instytucji (*Smithsonian Institution*) mającej swoją siedzibę w Waszyngtonie, w której odbyła się ta konferencja. (*Chronology. IMF adapts and expands...*, op.cit., s. 28).

²⁵ Por. m.in.: *From the End of the Bretton Woods System...*, op.cit., s. 72.

i wprowadzenia kursu zmiennego. Wzmagala się także presja spekulacyjna na dewaluację dolara. Dolar został ponownie zdevaluowany w lutym 1973 r. Na skutek tego cena złota monetarnego wzrosła do 42,2 dolara za uncję²⁶.

Charakterystyczne jest, że w tej sytuacji kapitały spekulacyjne napływały przede wszystkim do krajów gospodarczo silnych, a mianowicie do RFN i Japonii. Przyczyniło się to do wzrostu kursów marki i jena powyżej dopuszczalnych granic, zmuszając banki centralne tych krajów do interwencji walutowej²⁷. Trudności spotęgował gwałtowny wzrost cen ropy naftowej wywołany znową kartelową krajów należących do OPEC. Wzrosła stopa inflacji, i to przede wszystkim w USA i krajach Europy Zachodniej²⁸. Pojawiły się ogromne nadwyżki tzw. petrodolarów, czyli dolarów uzyskanych za sprzedaną ropę. W tych warunkach utrzymanie kursów w paśmie 4,5% okazało się niemożliwe. Zwiększała się więc liczba krajów, które wprowadziły system kursów płynnych. Wśród nich były Stany Zjednoczone, Japonia, Kanada, Włochy, Szwajcaria i Francja. Kraje EWG wprowadziły kursy płynne w stosunku do dolara od 19 marca 1973 r.²⁹

Zachodzące zmiany sprawiły, że coraz powszechniej odczuwano konieczność dalszych reform systemu z Bretton Woods. Ważnym wydarzeniem było przyjęcie w dniu 26 lipca 1972 r. przez Radę Gubernatorów MFW rezolucji dyrektorów wykonawczych Funduszu, by utworzyć Komitet ds. Reformy Międzynarodowego Systemu Walutowego (*Committee on Reform of the International Monetary System*), zwanego powszechnie Komitetem Dwudziestu³⁰.

Komitet ten rozpoczął prace w dniu jego utworzenia, a zakończył je w czerwcu 1974 r. W styczniu 1974 r. Komitet uznał, że istniejące warunki wymagają, by reformę przeprowadzano metodą ewolucyjną³¹. Mając to

na względzie, Komitet zalecił w dniach 12-13 czerwca 1974 r. Zarządowi Wykonawczemu załatwienie najpilniejszych spraw dotyczących stopniowych zmian systemu³².

Mimo oficjalnego zakończenia prac przez Komitet Dwudziestu kontynuowano prace nad reformą systemu z Bretton Woods. Sprawami tymi zajął się Tymczasowy Komitet (*Interim Committee*), który powstał z przekształcenia Komitetu Dwudziestu³³. W ciągu następnych dwóch lat, przy pomocy Zarządu Wykonawczego, Komitet ten opracowywał podstawowe założenia reformy systemu z Bretton Woods. Do ostatecznych ustaleń doszło na spotkaniu w dniach 7-8 stycznia 1976 r. w Kingston na Jamajce³⁴. Przyjęto projekt całkowitej demonetyzacji złota i likwidacji systemu *par values* w krajach członkowskich MFW. Zgodzono się nawet, że SDR będzie głównym składnikiem oficjalnych rezerw walutowych krajów członkowskich (tej ostatniej uchwały nie zrealizowano)³⁵.

Można twierdzić, że uchwały podjęte w Kingston niejako usankcjonowały istniejący już stan rzeczy. Demonetyzacja złota oznaczała ostateczne odejście od koncepcji pieniądza towarowego. Uznano bowiem także, że każdy kraj członkowski ma prawo wyboru systemu kursów walutowych. Przepisy dotyczące wszystkich tych zmian, jak już wspomniano, weszły w życie z dniem 1 kwietnia 1978 r.³⁶ Powstały więc zręby nowego międzynarodowego systemu walutowego, który – przez analogię do nazwy poprzedniego systemu – można nazywać systemem z Kingston, zwłaszcza że w tej miejscowości podjęto uchwałę przesądzającą o charakterze systemu³⁷.

Swoiste cechy przemian systemu kursów walutowych

Analizując zasięg modyfikacji systemu z Bretton Woods, wypada szerzej rozpatrzyć sprawę kursów walutowych, i to z dwóch powodów. Po pierwsze dlatego, że w rezultacie dokonywanych zmian istnieje dziś duża różnorodność w zakresie kursów. Ilustruje to tabela 1. Po drugie, kursy walutowe są ważnym instrumentem wymiany z zagranicą i rozliczeń płatniczych.

²⁶ S. Rączkowski: *Międzynarodowe stosunki finansowe*. Warszawa 1984 PWE, s. 287.

²⁷ Jak informuje S. Rączkowski, Bundesbank, przeprowadzając interwencje walutowe, musiał w lutym 1973 r. kupić na rynku walutowym przeszło 3 mld dolarów (S. Rączkowski: *Międzynarodowe stosunki finansowe...*, op.cit., s. 287).

²⁸ W 1974 r. stopa inflacji w USA wyniosła 10%, w RFN 6,8%, w Wielkiej Brytanii 12,9%, we Włoszech 16,2%, a w Japonii 20,7% (S. Rączkowski: *Międzynarodowe stosunki finansowe ...*, op.cit., s. 289).

²⁹ Por. m.in.: *Chronology. IMF adapts and expands...*, op.cit., s. 28; S. Rączkowski: *Międzynarodowe stosunki finansowe...*, op.cit., s. 286-289.

³⁰ Rezolucję tę przedłożyli dyrektorzy wykonawczy MFW, realizując zadanie zlecone im w styczniu 1971 r. przez Radę Gubernatorów. Nowo utworzony organ nazwano Komitetem Dwudziestu, gdyż w jego skład wchodziło 20 przedstawicieli wybranych państw członkowskich. (*Managing Director's Annual Address Reviews World Economy, Developments Toward Reform*. IMF Survey z dnia 12 marca 1972 r., s. 66). W skład tego Komitetu weszli: A. Barber (Wielka Brytania), Y.B. Chavan (Indie), V.G. d'Estaing (Francja), M. Faris (Maroko), K.O. Feld (Szwecja), M. Lemma (Etiopia), C.A. Licciardo (Argentyna), G. Malagodi (Włochy), H.B. Margāin (Meksyk), S.P. Nbagui (Zair), R.J. Nelissen (Holandia), A. D. Netto (Brazylia), H. Schmidt (RFN), G.P. Schultz (USA), B.M. Snedden (Australia), J. N. Turner (Kanada), K. Ueki (Japonia), A. Vlerick (Belgia) i A.H. Zalalah (Irak). Przewodniczącym Komitetu został minister finansów Indonezji, Ali Wardhan. (Z. Knakiewicz: *Komitet dwudziestu*. W: *Leksykon finansowo-bankowy...*, op.cit., s. 178).

³¹ Pierwszy zarys tej reformy można znaleźć m.in. w: *First Outline of Reform*. IMF Survey z dnia 8 października 1973 r., s. 305-308.

³² Realizując te zalecenia, Zarząd Wykonawczy wprowadził tzw. kredyty naftowe (*oil facility*), przyjął wytyczne w sprawie kursów płynnych oraz wprowadził obliczanie wartości zewnętrznej SDR za pomocą koszyka walut. (*Chronology. IMF adapts and expands...*, op.cit., s. 28).

³³ Inauguracyjne zebranie tymczasowego Komitetu odbyło się 2 października 1974 r. (*Chronology. IMF adapts and expands...*, op.cit., s. 28).

³⁴ *Anniversary of First meeting Recalls Executive Board's early Development*. IMF Survey z dnia 3 maja 1976 r., s. 141.

³⁵ *From the End of the Bretton Woods System...*, op.cit., s. 75.

³⁶ Przepisy te wprowadzono do statutu Funduszu jako drugie jego uzupełnienie „*Second Amendment of Articles of Agreement, establishing right of member to adapt exchange rate arrangements of their choice*”. (*Chronology. IMF adapts and expands...*, op.cit., s. 28).

³⁷ Z. Knakiewicz: *Teorie pieniądza niezależnego...*, op.cit., s. 101.

Tabela 1 Systemy kursów walutowych krajów członkowskich Międzynarodowego Funduszu Walutowego według stanu w dniu 30 kwietnia 2003 r.

System kursów	Liczba krajów	Kraje
1	2	3
1. Kraje, które mają dwie jednostki pieniężne	29	STREFA FRANKA: Benin, Burkina Faso, Czad, Gabon, Gwinea Bissau, Gwinea Równikowa, Kamerun, Mali, Niger, Republika Kongo, Republika Środkowej Afryki, Senegal, Togo, Wybrzeże Kości Słoniowej POZOSTAŁE: Antigua i Barbuda, Dominika, Ekwador, Grenada, Kiribati, Mikronezja, Palau, Panama, Salwador, San Marino, St. Kittis i Nevis, St. Lucia, St. Vincent i Grenadyny, Timor-Leste, Wyspy Marshalla
2. Nieodwołalne kursy w stosunku do euro	12	Austria, Belgia, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Luksemburg, Niemcy, Portugalia, Włochy
3. Kursy sztywne (system <i>currency board</i>)	7	Bośnia i Hercegowina, Brunei, Bułgaria, Dżibuti, Estonia, Chiny – Hongkong*, Litwa
4. Stały kurs walutowy w stosunku do jednej waluty	33	Antyle Holenderskie*, Arabia Saudyjska, Aruba*, Bahrajn, Barbados, Bangladesz, Bhutan, Belize, Chiny, Erytrea, Gwinea, Jordan, Katar, Komory, Kuwejt, Lesoto, Liban, Macedonia, Malezja, Malediwy, Namibia, Nepal, Oman, Suazi, Surinam, Syria, Turkmenistan, Ukraina, Wenezuela, Wyspy Bahama, Zielony Przylądek, Zimbabwe, Zjednoczone Emiraty Arabskie
5. Stały kurs walutowy w stosunku do kursu ustalonego za pomocą koszyka walut	9	Bostwana, Fidżi, Libia, Łotwa, Malta, Maroko, Samoa, Seszele, Vanatu
6. Stały kurs walutowy o określonym przedziale wahań	5	Cypr, Dania, Sudan, Tonga, Węgry
7. Kurs zmienny oparty na parytetach pelżających	5	Boliwia, Kostaryka, Nikaragua, Tunezja, Wyspy Salomona
8. Kurs centralny uwzględniający ruchome pasmo wahań	5	Białoruś, Honduras, Izrael, Rumunia, Słowenia
9. Kurs płynny administrowany	46	Afganistan, Algieria, Angola, Argentyna, Azerbejdżan, Burundi, Chorwacja, Czechy, Dominikana, Egipt, Etiopia, Gambia, Ghana, Gwatemala, Gujana, Haiti, Indie, Indonezja, Irak, Iran, Jamajka, Kambodża, Kazachstan, Kenia, Kirgizja, Laos, Mauretania, Mauritius, Mołdawia, Mongolia, Myanmar, Nigeria, Pakistan, Paragwaj, Rosja, Rwanda, San Tome i Principe, Serbia i Czarnogóra, Singapur, Słowacja, Tajlandia, Tadżykistan, Trynidad i Tobago, Uzbekistan, Wietnam, Zambia
10. Kurs płynny niezależny	36	Albania, Armenia, Australia, Brazylia, Chile, Demokratyczna Republika Kongo, Filipiny, Gruzja, Islandia, Japonia, Jemen, Kanada, Kolumbia, Korea Płd., Liberia, Madagaskar, Malawi, Meksyk, Mozambik, Nowa Zelandia, Norwegia, Papua Nowa Gwinea, Peru, Polska, Republika Południowej Afryki, Sierra Leone, Somalia, Sri Lanka, Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, Szwajcaria, Szwecja, Tanzania, Turcja, Uganda, Urugwaj, Wielka Brytania
RAZEM	187	

* Kraje te nie są członkami MFW

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *International Monetary Fund, Annual Report 2003, Waszyngton 2004, s. 118-119.*

Do dzisiejszego stanu dochodzono stopniowo. Pierwsza zmiana odejścia od kursów parytetowych polegała na wprowadzeniu tzw. kursów centralnych. Były to oficjalne kursy jednostek pieniężnych krajów członkowskich. Stanowiły one podstawę wyznaczania granic dopuszczalnych wahań kursów walut³⁸. Oparto

się więc na Porozumieniu Smithsoniańskim³⁹, w którym zgodzono się na „przejściowe wprowadzenie systemu stabilnych kursów centralnych”⁴⁰.

Po załamaniu się Porozumienia Smithsoniańskiego większość krajów członkowskich MFW wprowadzi-

³⁸ Z. Knakiewicz: *Aktualne aspekty teorii pieniądza G. F. Knappa*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, z. 2, s. 186.

³⁹ *Chronology. IMF adapts and expands ...*, op.cit., s. 28.

⁴⁰ Por. m. in.: *Chronology of Key Events...*, op.cit., s. 102; *From the End of the Bretton Woods System...*, op.cit., s. 73.

ła system kursów zmiennych. System ten traktowano jednak jako rozwiązanie doraźne. Jeszcze w marcu 1973 r. Komitet Dwudziestu utrzymywał, że „nowy system kursów walutowych powinien opierać się na stałym, lecz podlegającym dostosowaniu systemie *par values*”⁴¹. Komitet proponował, aby kraje członkowskie mogły stosować system kursów zmiennych tylko w szczególnych sytuacjach i to za zgodą władz Funduszu. Zdaniem Komitetu, taki system powinien również podlegać nadzorowi i okresowej kontroli ze strony władz MFW⁴². Nowego jednolitego systemu stałych kursów nie udało się jednak wprowadzić.

W tej sytuacji Zarząd Wykonawczy Funduszu podjął decyzję, zgodnie z którą każdy kraj członkowski może „ustalać kurs centralny swojej waluty w stosunku do waluty mocnej, i to nawet wtedy, gdy wahania tej waluty nie mieściły się w paśmie dopuszczalnych odchyłeń, określonych w statucie Funduszu lub w osobnych decyzjach jego władz”⁴³.

Podstawowe zmiany w zakresie kursów wiązały się z drugą zmianą statutu MFW. W 1976 r. wprowadzono mianowicie zakaz ustalania parytetu złota. Ze statutu Funduszu usunięto więc przepisy dotyczące obowiązku ustalania parytetu waluty w złocie lub w dolarach. Kraje członkowskie mogły odtąd określać wartość swoich jednostek pieniężnych w stosunku do: 1) SDR, 2) wybranej tzw. jednostki mającej inny „koszyk walut” niż SDR lub 3) innej wybranej jednostki pieniężnej⁴⁴.

Zniesiono też obowiązek utrzymywania kursów walutowych w paśmie dopuszczalnych odchyłeń. Wypada jednak podkreślić, że przeprowadzając te zmiany, pozostawiono podstawowe zadania Funduszu. Uwypuklono obowiązki krajów członkowskich w zakresie utrzymywania stabilności cen i kursów walutowych. Uznano mianowicie, że każdy kraj powinien „1) prowadzić politykę gospodarczą i finansową, mającą na celu harmonijny rozwój gospodarczy przy umiarkowanej stałości cen [...]; 2) stwarzać warunki gospodarcze i finansowe dla stabilizowania gospodarki oraz stosować kurs walutowy niepowodujący nagłych załamań; 3) unikać manipulowania kursem walutowym i wszelkich innych działań, które by uniemożliwiały współpracę międzynarodową w zakresie wymiany i sprzyjały osiągnięciu przewagi konkurencyjnej nad innymi krajami w nieuczciwy sposób; 4) prowadzić politykę kursową zgodną z ustanowionymi zasadami”⁴⁵.

Charakterystyczne jest, że krajom członkowskim pozostawiono pełną autonomię w zakresie prowadzonej polityki pieniężnej. Podkreślono jednak koniecz-

ność podporządkowania się zaleceniom MFW we wszystkich sprawach, w których jednostronne działanie byłoby sprzeczne z interesem pozostałych członków⁴⁶.

W zmodyfikowanym art. IV wprowadzono tzw. reguły kursowe (*exchange agreements*), dając swobodę wyboru systemu kursowego i wprowadzania zmian⁴⁷. Jednocześnie nałożono na kraje członkowskie obowiązek zgłaszania do MFW podjętych decyzji⁴⁸. Ponadto, kraje zostały zobowiązane do konsultowania się z MFW w sprawach kursów. Do statutu Funduszu wprowadzono także zapis, zgodnie z którym MFW może większością 85% głosów wprowadzić we wszystkich krajach ogólne reguły kursowe. Charakterystyczne jest jednak, że nawet wtedy poszczególne kraje będą mogły stosować inne, własne reguły⁴⁹. Fundusz zobowiązano do ustalenia zasad nadzorowania polityki kursowej. W przepisach podkreślono, że zasady te powinny respektować polityczne i społeczne cele poszczególnych krajów członkowskich i brać pod uwagę obiektywne warunki, wynikające z interesu ogółu członków⁵⁰.

Swoje uprawnienia do oceny polityki kursowej uprawianej przez dany kraj MFW realizuje w trakcie dorocznych konsultacji. Jak podkreślają E. Chrabonszczewska i K. Kalicki, dokonując tej oceny, MFW bada wszystkie zjawiska, które wywierają wpływ na kształtowanie się kursów walutowych⁵¹.

Dzięki swobodzie wyboru systemu kursów w praktyce istnieje 8 różnych systemów kursowych (tabela 1). Połowa krajów wybrała system kursów płynnych. Niektóre kraje przyjęły zasadę stałych kursów z możliwością ich zmiany w razie potrzeby. Uznano więc, że utrzymując więź swojego pieniądza z wybraną jednostką pieniężną można uwzględniać zmiany siły nabywczej. Obserwując te zjawiska, można uznać, że stopień stałości kursu zależy przede wszystkim od stopnia stabilności podstawowych warunków gospodarowania.

Można stwierdzić, że reformując system z Bretton Woods usunięto jego najsłabsze ogniwa, a mianowicie wymienialność dolara na złoto i system *par values*. Przestano traktować dolara jako substytut złota, a złoto pozbawiono rangi pieniądza światowego. Uznano, że kursy walutowe mają duże znaczenie w skali międzynarodowej. Wyraźnie uwidoczniło się dążenie Funduszu do kontrolowania kursów w skali międzynarodowej.

⁴⁶ Por. m.in.: Z. Knakiewicz: *Powiązania narodowych systemów pieniężnych...*, op.cit., s. 82; S. Rączkowski: *Międzynarodowe stosunki finansowe...*, op.cit., s. 305-307.

⁴⁷ Articles of Agreement, art. IV, strona internetowa www.imf.org.

⁴⁸ Articles of Agreement, art. IV, punkt 2, podpunkt a), op.cit., s. 7, strona internetowa www.imf.org.

⁴⁹ Articles of Agreement, art. IV, punkt 2, podpunkt c) i punkt 4, op.cit., s. 8, strona internetowa www.imf.org.

⁵⁰ Articles of Agreement, art. IV, punkt 3 i art. VIII punkt 5, op.cit., s. 8 i 20, strona internetowa www.imf.org.

⁵¹ E. Chrabonszczewska, K. Kalicki: *Teoria i polityka kursu walutowego*. Warszawa 1996 Oficyna Wydawnicza SGH, s. 119-120.

⁴¹ *Chronology of Key Events...*, op.cit., s. 102.

⁴² J. M. Boughton: *Silent Revolution...*, op.cit., s. 17.

⁴³ *Chronology of Key Events...*, op.cit., s. 102.

⁴⁴ Articles of Agreement, art. IV, punkt 2, podpunkt b), op.cit., s. 8, strona internetowa www.imf.org.

⁴⁵ Articles of Agreement, art. IV, punkt 1, podpunkty i) (E iv), IMF, s. 7, strona internetowa www.imf.org.

Tabela 2 Porównanie wyróżników systemu z Bretton Woods i systemu z Kingston

Wyróżniki	System z Bretton Woods	System z Kingston
1. Parytet	Parytety jednostek pieniężnych krajów członkowskich ustalano w stosunku do złota lub dolara. 1 dolar = 0,888671 g czystego złota.	Zniesiono parytet złota. Parytet zastąpiono tzw. kursem centralnym. Był nim oficjalny kurs walutowy danego państwa.
2. Znaczenie złota	Złoto ma charakter pieniądza światowego. Jego substytutem jest dolar. Obowiązuje stała cena złota, a mianowicie 35 dolarów za uncję czystego złota.	Złoto zostało formalnie zdemonetyzowane, czyli pozbawione funkcji pieniężnej, w dniu 1 kwietnia 1978 r. przestał istnieć pieniądz towarowy. Nie ma już złota monetarnego, stąd jego cena się zmienia. Kruszec złoty może być składnikiem oficjalnych rezerw walutowych. Dolar jako substytut złota przestał być wymienny na złoto na mocy jednostronnej decyzji Stanów Zjednoczonych w dniu 15 sierpnia 1971 r.
3. Miernik wartości jednostki pieniężnej	Miernikiem wartości jest złoto, a pośrednio także dolar. Zasada ta wynikała ze sposobu ustalania parytetu i zasady wymiennalności dolara na złoto zgodnie z parytetem i stałą ceną złota monetarnego.	Miernikiem wartości może być każda jednostka pieniężna poszczególnego kraju członkowskiego. Wartość tej jednostki nie może być odniesiona do złota. Może być odniesiona do: 1) SDR, 2) wybranej jednostki zbiorowej, której wartość ustala się na podstawie koszyka walutowego, 3) lub innej wybranej jednostki pieniężnej.
4. Wymienialność walut	W statucie MFW zdefiniowano pojęcie wymiennalności walut i zobowiązano kraje do wprowadzenia tej wymiennalności. Była to tzw. wymiennalność zewnętrzna. Oznaczało to możliwość kupna lub sprzedaży danej jednostki pieniężnej zgodnie z wartością parytetową. W praktyce tylko niewiele państw zdołało wprowadzić tę wymiennalność. Stąd zniesiono obowiązek jej wprowadzenia.	Znosząc obowiązek wymiennalności zewnętrznej, wprowadzono wymiennalność według standardu MFW, zwaną wymiennalnością bieżącą. Warunki uzyskania tej wymiennalności przez jednostkę pieniężną kraju członkowskiego są ściśle określone w przepisach wprowadzonych przez MFW od 1 kwietnia 1978 r. Kraje, których waluty uzyskały status wymiennalności bieżącej mogą nimi płacić za importowane towary i usługi. Są także zobowiązane przyjąć swoje waluty jako zapłatę za eksportowane towary i usługi. W dniu 31 marca 1978 r. pięć walut: dolar, marka niemiecka, frank francuski i jen, uzyskały status walut swobodnie używanych. W dniu 17 grudnia 1998 r. status taki zyskało euro.
5. Płynność międzynarodowa	Płynność międzynarodowa oznacza zdolność do regulowania zobowiązań z tytułu obrotów bieżących dokonywanych z zagranicą. W statucie uwzględniono obowiązek MFW w zakresie uzupełnienia poziomu płynności. Kraje członkowskie mogą korzystać z tzw. praw ciągnięcia, czyli możliwości uzupełnienia poziomu płynności niezbędnej do celów płatniczych z tytułu wymiany z zagranicą. Prawo ciągnięcia okazało się niewystarczającym narzędziem uzupełniania płynności międzynarodowej mimo zwiększania źródeł własnych poprzez regulację udziałów. Główną tego przyczyną był silniejszy wzrost importu niż oficjalnych rezerw walutowych.	Od 1970 r. wprowadzono specjalne prawa ciągnięcia. Zamierzano tą drogą zwiększyć płynność. Również to narzędzie okazało się niewystarczające. MFW zabiegał więc o zwiększenia źródeł własnych i obcych na cele uzupełnienia poziomu płynności międzynarodowej. Źródłami obcymi były GAB (General Agreement to Borrow) i NAB (New Agreement to Borrow) oraz kredyty zaciągane od państw wysoko rozwiniętych. Źródła własne zwiększano poprzez tzw. regulacje udziałów. Do 2003 r. przeprowadzono 12 regulacji. Nie zdołano jednak uzupełnić poziomu płynności międzynarodowej w pożądanym stopniu.

6. Międzynarodowy pieniądź fiducjarny		W celu zwiększenia poziomu płynności międzynarodowej utworzono SDR jako fiducjarny pieniądź międzynarodowy. Pierwszą emisję przeprowadzono 1 stycznia 1970 r. Jednostka pieniężna SDR miała parytet złota równy parytetowi dolara. Parytet ten zniesiono w dniu 1 lipca 1974 r. Odtąd wartość zewnętrzną SDR, czyli jej kurs, ustala się za pomocą odpowiednio skonstruowanego koszyka walut. Łączna suma emisji SDR wynosi 21,4 mld dolarów.
7. Kursy walutowe	Wprowadzono system <i>par values</i> . Istniały więc kursy parytetowe. Pasma dopuszczalnych wahań kursu wynosiło 2%. Na mocy Porozumienia Smithsonianiego z 1971 r. pasmo to rozszerzono do 4,5%. Obowiązywało zgłaszanie zmian kursów. W całym okresie można było zmieniać kursy w powiązaniu ze zmianami parytetów. Mogło to nastąpić w przypadku fundamentalnego zachwiania równowagi bilansu płatniczego. Zmieniano je, przeprowadzając dewaluację lub rewaluację.	Porzucając system <i>par values</i> , co nastąpiło mocą jednostronnej decyzji Stanów Zjednoczonych w dniu 15 sierpnia 1971 r., kraje członkowskie mogą ustanawiać różne systemy kursów. Obowiązują tzw. reguły kursowe. Zgodnie z nimi każdy kraj członkowski może samodzielnie ustanawiać swój system kursów (zob. tabela 1). Obowiązuje konieczność zgłaszania tych reguł do MFW.
8. Nadzór MFW nad systemem kursów	Zgodnie ze statutem, Fundusz był zobowiązany do ograniczonego nadzoru. Nadzór ten dotyczył badania, czy proponowany wskaźnik dewaluacji przekraczający 10% nie narusza interesów krajów członkowskich. W przypadku kursu podwartościowego nadzór MFW polegał na nakłanianiu do przeprowadzenia rewaluacji.	W związku ze zniesieniem systemu <i>par values</i> zmienił się zakres nadzoru MFW. Fundusz ustala zasady nadzoru kursów. Kraj członkowski jest zobowiązany do dostarczania informacji niezbędnych do nadzorowania kursów. Każde państwo członkowskie ma obowiązek konsultowania się z Funduszem w sprawach polityki kursowej. Fundusz uzyskał uprawnienia do oceny polityki kursowej. MFW wyraźnie dąży do nadzorowania kursów w skali międzynarodowej.

Źródło: opracowanie własne.

Obserwacje rezultatów przeprowadzonych zmian pozwalają twierdzić, że system z Kingston nie jest systemem walutowym we właściwym tego słowa znaczeniu. Jest jedynie zbiorem zasad stanowiących podstawę do ustanowienia sprawnego systemu rozliczeń międzynarodowych.

Zasady systemu z Kingston

Zgodnie z zaleceniami Komitetu Dwudziestu, modyfikacje systemu z Bretton Woods przeprowadzono ewolucyjnie. Załamanie się dwóch filarów tego systemu, a mianowicie wymienialności dolara na złoto i systemu *par values*, wymusiło opracowanie nowych zasad działania MFW. Zasady te wykształcały się w praktyce. Dopiero później zostały formalnie uwzględnione w statucie Funduszu.

Wyróżniki starego i nowego systemu w sposób syntetyczny przedstawia tabela 2. Wynika z niej, że

system z Bretton Woods i system z Kingston wyraźnie się różnią. Zasady ustalone na konferencji w Bretton Woods i ratyfikowane przez kraje członkowskie zasadniczo się zmieniły.

Dążąc do uporządkowania powiązań walutowych między państwami, zmodyfikowano przepisy dotyczące wymienialności pieniądza. Aby zmniejszyć niekorzyść, wynikającą z braku wymienialności zewnętrznej, wprowadzono tzw. wymienialność bieżącą, zwaną także wymienialnością według standardu MFW⁵². Podstawą prawną tej wymienialności stał się art. VIII statutu MFW. Wymienialność bieżąca oznacza, że jednostki pieniężne danego kraju mogą być wykorzystywane jako środek płatniczy w rozliczeniach tylko z tytułu obrotów bieżących z zagranicą. Pieniądзем takim można płacić za import, a także trzeba go przyjąć jako zapłatę za eksport. Status taki nadawał i nadal nadaje danej

⁵² Według stanu w dniu 30 kwietnia 2002 r., 155 walut miało wymienialność bieżącą (IMF *Annual Report 2003*, Waszyngton 2004, s. 115-116).

jednostce pieniężnej MFW po sprawdzeniu, czy zostały spełnione warunki określone w art. VIII⁵³. Jest on nadawany na zawsze⁵⁴.

Na mocy decyzji władz MFW wprowadzono także waluty swobodnie używane (*freely usable currency*). Jednostki pieniężne krajów, które uzyskały taki status, mogą być bez ograniczeń używane w rozliczeniach z tytułu obrotów bieżących, w obrotach kapitałowych, a także w płatnościach na rzecz MFW⁵⁵.

W dniu 31 marca 1978 r. status walut swobodnie używanych otrzymało 5 walut: dolar amerykański, funt brytyjski, frank francuski, marka niemiecka i jen japoński⁵⁶. Dwadzieścia lat później, 17 grudnia 1998 r., status taki zyskało euro. Z dniem 1 stycznia 1999 r. utraciły go marka niemiecka i frank francuski⁵⁷.

Demonetyzacja złota wymusiła wprowadzenie zmian wyznaczania wartości jednostek pieniężnych krajów członkowskich. Zniesiono parytet złota i system *par values*. Modyfikując system z Bretton Woods, wyraźnie zaznaczono, że wartość jednostki pieniężnej kraju członkowskiego nie może być odniesiona do złota. Parytet złota zastąpiono kursem centralnym, czyli oficjalnym kursem walutowym danego kraju. Państwowym członkowskim pozostawiono przy tym swobodę wyboru systemu kursowego. Jedynym obowiązkiem było i nadal jest zgłoszenie tzw. reguł kursowych władzom Funduszu. MFW nadzoruje bowiem kursy w skali międzynarodowej, może też dokonywać oceny polityki kursowej poszczególnych krajów. W zakresie nadzoru nad systemem kursów kompetencje władz Funduszu zostały znacznie rozszerzone.

Wypada dodać, że w 1992 r. ponownie sformulowano zadania MFW, wyraźnie rozgraniczając zakres działania Funduszu i Banku Światowego. W zawartym wówczas dwustronnym porozumieniu wyodrębniono kilka dziedzin, którymi powinny zajmować się obie instytucje. Do zadań Funduszu zaliczono popieranie międzynarodowej współpracy walutowej oraz nadzór nad międzynarodowym systemem walutowym, a także przyczynianie się do stabilności kursów walutowych i utrzymanie uporządkowanych systemów kursów walutowych w krajach członkowskich. Do zadań MFW należy także pomoc krajom członkowskim w pokrywaniu tymczasowych deficytów bilansów płatniczych, emitowanie SDR w celu zwiększenia oficjalnych rezerw krajów członkowskich oraz tworzenie własnych źródeł finansowych głównie poprzez zwiększenie udziałów państw członkowskich⁵⁸.

Modyfikując system z Bretton Woods, dostrzeżono wyraźną potrzebę uzupełnienia poziomu płynności międzynarodowej. Władze Funduszu dążyły do zwiększenia obcych i własnych źródeł finansowania do realizacji tego celu. Źródła te zwiększano poprzez tzw. regulacje udziałów, kredyty zaciągane bezpośrednio od państw członkowskich lub od grup tych państw. Mimo tych działań nie udało się dostatecznie zwiększyć płynności międzynarodowej. Fundusz nie jest bowiem międzynarodowym bankiem centralnym. Jest jednak instytucją, która może pomóc w sprawnym przeprowadzaniu rozliczeń międzynarodowych z tytułu wymiany międzynarodowej i w pewnym stopniu pomóc w rozwiązywaniu trudności płatniczych, zwłaszcza tych krajów, które znalazły się w sytuacji kryzysowej.

Uwagi w sprawie systemu z Kingston

W świetle przeprowadzonych rozważań nasuwa się pytanie, jaki charakter ma system z Kingston. W systemie tym jednostki pieniężne wszystkich państw oparto na standardzie pieniądza niewymienialnego na kruszec. Nie ma już jednego wspólnego miernika porównawczego walut. W tej sytuacji walor powszechności stosowania w rozliczeniach z zagranicą uzyskały waluty mające wymienialność całkowitą, należące przy tym do kilku najsilniejszych politycznie i gospodarczo państw. Istnieje tu swoboda wyboru systemu kursów. Charakterystyczne jest, że część krajów utrzymuje kursy płynne.

Można stwierdzić, że uchwały podjęte w Kingston niejako usankcjonowały istniejący stan rzeczy. Przepisy dotyczące wszystkich tych zmian weszły w życie z dniem 1 kwietnia 1978 r. Powstały więc formalne zreby nowego międzynarodowego systemu walutowego. Jego zasady przedstawia ramka.

⁵³ Zgodnie z tymi warunkami, kraje członkowskie: 1) nie mogą bez zgody MFW wprowadzać ograniczeń dewizowych dla transakcji bieżących, 2) nie mogą stosować zróżnicowanych kursów walutowych lub w inny sposób dyskryminować określonych walut, 3) na żądanie władz monetarnych innych krajów będą wymieniać swoją walutę pochodzącą z transakcji bieżących na SDR lub waluty tych krajów. (Articles of Agreement, art. VIII, punkty 2, 3 i 4, op.cit., s. 18-19, strona internetowa www.imf.org). Według stanu w dniu 30 kwietnia 2002 r. waluty 155 krajów miały wymienialność bieżącą (*Members that Have Accepted the Obligations of Article VIII*. W: IMF, *Annual Report 2003...*, op.cit., s. 115-116).

⁵⁴ D. Gotz-Kozierkiewicz: *Wymienialność pieniądza po II wojnie światowej*. Warszawa 1990 PWN, s. 22.

⁵⁵ Charakterystyczne jest, że od 1981 r. jedynie 5 walut swobodnie używanych wchodziło w skład koszyka walutowego służącego do ustalania kursu SDR. Zmianę składników koszyka wprowadzono 31 grudnia 1998 r. Do koszyka weszło wtedy euro w zamian za markę i frank francuski. (Por. uchwała z dnia 18 września 1969 r. Valuation of the SDR wraz z późniejszymi zmianami, które weszły w życie w dniach 1 stycznia 1981 r. i 1 stycznia 1999 r., strona internetowa www.imf.org z dnia 5 grudnia 2003 r.). Dzięki takiej metodzie określania kursu SDR należy do najbardziej stabilnych jednostek pieniężnych na świecie. 1 stycznia 1970 r. 1 SDR = 1 dolarowi, natomiast 1 lipca 1974 r. 1 SDR = 1,20635 dolara (Z. Knakiewicz: *Specjalne Prawa Ciąglenia...*, op.cit., s. 416). W dniu 5 grudnia 2003 r. 1 SDR = 1,45450 dolara (strona internetowa www.imf.org z dnia 5 grudnia 2003 r.).

⁵⁶ IMF, *Selected Decisions of the International Monetary Fund and Selected Documents*. Tenth Issue IMF, Washington DC, April 30, 1983, s. 301.

⁵⁷ Por. m.in.: *European Economic and Monetary Union and the IMF*. IMF, *Annual Report 1999*, Waszyngton 2000, s. 172; Decyzja nr 11801- (98/101) G/S SDR Valuation Basket – 1998 Review z dnia 21 września 1998 r. IMF, *Selected Decisions of the International Monetary Fund and Selected Documents*, Twenty-Seventh Issue, IMF, Waszyngton, dnia 30 czerwca 2003 r., strona internetowa www.imf.org.

⁵⁸ IMF, *Annual Report 1992*, Waszyngton 1993, s. 54.

Zasady systemu z Kingston

1. Brak wspólnej jednostki o zasięgu międzynarodowym. W rozliczeniach wykorzystuje się waluty swobodnie używane.
2. Istnieje zakaz ustalania parytetu złota dla jednostek pieniężnych krajów należących do MFW.
3. Wartość jednostek pieniężnych może być ustalana w stosunku do: 1) SDR, 2) wybranej tzw. jednostki zbiorowej, mającej inny „koszyk walut” niż SDR lub 3) innej wybranej jednostki pieniężnej.
4. Istnieje swoboda wyboru systemu kursów. Jedynym obowiązkiem jest zgłoszenie stosowanych reguł kursowych władzom Funduszu. MFW nadzoruje kursy w skali międzynarodowej, może też dokonywać oceny polityki kursowej poszczególnych krajów.
5. MFW wprowadził standard tzw. bieżącej wymiennalności walut. Jest to najpowszechniejszy standard wymiennalności. Zgodnie z nim nie dopuszczalne są ograniczenia w zakresie bieżących płatności międzynarodowych. Jednostki pieniężne danego kraju mogą być wykorzystywane bez ograniczeń jako środek płatniczy w rozliczeniach z tytułu obrotów bieżących z zagranicą. MFW nadaje danej jednostce status wewnętrznej wymiennalności po sprawdzeniu, czy zostały spełnione warunki określone w art. VIII statutu Funduszu. W praktyce międzynarodowej ukształtowała się także wymiennalność całkowita. Waluty takie mają kraje, które nie stosują żadnych ograniczeń dewizowych, i to zarówno w obrotach bieżących, jak i kapitałowych z zagranicą.
6. W sytuacji braku równowagi bilansu płatniczego możliwe jest zaciągnięcie kredytu w MFW. Kredyty są udzielane na zakup wymiennalnych walut obcych w celu regulowania płatności z tytułu wymiany z zagranic i na podtrzymanie słabnącego kursu waluty danego kraju.

Źródło: opracowanie własne.

Charakterystyczne jest, że w zmodyfikowanym systemie z Bretton Woods nie ma wspólnej jednostki pieniężnej o zasięgu międzynarodowym. Funkcji tej nie może pełnić SDR. Emisja tej jednostki jest bowiem zbyt mała w stosunku do potrzeb⁵⁹. Tworzy to warunki do jej zastąpienia przez waluty swobodnie używane.

Świadczą o tym dane MFW. Wynika z nich, że od 1997 r. corocznie ponad 80% światowych oficjalnych aktywów rezerwowych stanowią rezerwy utrzymywane w walutach obcych. W tym samym okresie ponad 85% tych rezerw utrzymuje się w walutach swobodnie używanych⁶⁰. Dla porównania, w tym samym czasie udział SDR wraz z pozycjami rezerwowymi poszczególnych państw w MFW wynosi corocznie mniej niż 2% światowych oficjalnych aktywów rezerwowych.

Brak wspólnych podstaw ustalania kursów walut zdeorganizował międzynarodowy system kursowy⁶¹. Uznano, że nie ma systemu kursów, który byłby odpow-

wiedni dla wszystkich krajów i w każdym warunkach⁶². Nie zrezygnowano jednak ostatecznie z prób uporządkowania kursów. W drugich uzupełnieniach do statutu przyjęto, że MFW może większością 85% głosów wprowadzić dla wszystkich krajów członkowskich ogólne reguły kursowe. Charakterystyczne jest jednak, że nawet wtedy poszczególne kraje będą mogły stosować inne, własne reguły⁶³.

Wyraźnie widać, że w dziedzinie kursów walutowych państwom członkowskim pozostawiono wolny wybór. Fundusz dąży raczej do kontrolowania kursów w skali międzynarodowej. Przyjęcie takiego rozwiązania doprowadziło jednak do dużej zmienności kursów walut. Szczególną niestabilnością cechują się kursy walut swobodnie używanych⁶⁴. Zaburza to światową strukturę kursów i utrudnia prowadzenie wymiany międzynarodowej. Pozostaje to w sprzeczności z jednym z celów międzynarodowego systemu walutowego, którym jest stabilizacja kursów walutowych. Jak się wydaje, właśnie z uwagi na to zjawisko władze Funduszu uznały ograniczenie wahań kursów za najważniejsze polityczne i ekonomiczne wyzwanie XXI wieku⁶⁵.

Aby przestrzeganie zasady stałości kursów przez kraje członkowskie MFW było możliwe, muszą oni prowadzić zdyscyplinowaną politykę fiskalną i pieniężną. Konieczne jest też dążenie do zapewnienia odpowied-

⁵⁹ Główny wpływ na to zjawisko wywiera polityka Stanów Zjednoczonych, które nie chcą osłabić pozycji własnej waluty, Kongres USA od 1997 r. nie ratyfikował czwartego rozszerzenia (*fourth amendment*) statutu MFW, w podstawie którego miała być przeprowadzona jednorazowa alokacja SDR w wysokości 21,9 bln. Także propozycja Rady Wykonawczej MFW, by zwiększyć alokację SDR w latach 2002-2006, nie zyskała poparcia (P.B. Clark, J.J. Polak: *International Liquidity and the Role of the SDR in the International Monetary System*, IMF Staff Papers 2004, nr 1, s. 50). Bez ratyfikacji odpowiednich uchwał przez Kongres USA jakiegokolwiek zwiększenie alokacji SDR jest niemożliwe. Uchwały te muszą być bowiem ratyfikowane większością co najmniej 85% głosów krajów członkowskich, a USA dysponują 17,1% głosów. (IMF, *Annual Report 2003...* op.cit., s. 143).

⁶⁰ W 2002 r. udział dolara w światowych rezerwach walutowych wyniósł 64,8%, euro – 14,6%, jena – 4,5%, funta szterlinga – 4,4%. (IMF, *Annual Report 2003...*, op.cit., s. 98-99).

⁶¹ Por. m.in.: R. Mundell: *Reconsideration of the Twentieth Century*. American Economic Review nr 3/2000, s. 338; J. Sneddon Little, G.P. Olive: *Rethinking the International Monetary System, An Overview*. W: *Rethinking the International Monetary System*. J. Sneddon Little, G.P. Olive (ed.), Federal Reserve Bank of Boston Conference Series nr 43/1999, s. 7-8.

⁶² K. Yoshikawa: *The Trends of the Reform of International Monetary System in the Globalized Financial World Market: From the Perspectives of Developing Countries*. „Momento Economico” nr 116/2001, s. 13.

⁶³ Articles of Agreement, art. IV, punkt 2, podpunkt c) i punkt 4, op.cit., s. 8, strona internetowa www.imf.org.

⁶⁴ Współcześnie wszystkie waluty swobodnie używane mają kursy płynne.

⁶⁵ Por. m.in.: R.A. Mundell: *After 40 Years, Towards a more stable monetary world*. OECD Observer nr 235/2002, s. 10; K. Rogoff: *Four Challenges for 40 Years*. OECD Observer nr 235/2002, s. 18-19.

nich warunków gospodarczych. W przeciwnym wypadku część krajów może być zmuszona do odstąpienia od stabilizowania kursów swoich walut. Zjawisko to wystąpiło w sposób ostry po upadku systemu z Bretton Woods. Modyfikacje tego systemu doprowadziły jedynie do opracowania zasad zapewniających sprawne funkcjonowanie systemu rozliczeń międzynarodowych. Brak jest natomiast wspólnych zasad ustanawiających jednostkę pieniężną o międzynarodowym zasięgu oraz podstaw ustalania kursów walut przez poszczególne kraje. Sprawia to, że system z Kingston nie pełni funkcji międzynarodowego systemu walutowego.

Charakterystyczne jest, że niedoskonałości systemu z Kingston dostrzegli byli i obecni pracownicy MFW. W pięćdziesiątą rocznicę konferencji w Bretton

Woods utworzyli specjalną komisję. Jej zadaniem było opracowanie raportu dotyczącego przyszłości Funduszu. W raporcie tym członkowie komisji stwierdzili, że konieczne jest ustanowienie nowego międzynarodowego systemu walutowego opartego na formalnej koordynacji polityki gospodarczej i zarządzaniu kursami w skali światowej. Ich zdaniem, dla stworzenia takiego systemu niezbędne jest w szczególności, by kraje wysoko rozwinięte prowadziły zdyscyplinowaną politykę fiskalną i pieniężną. Autorzy raportu podkreślili, iż kraje te „muszą zaakceptować, że krajowa polityka gospodarcza nie może być dłużej formułowana w izolacji, bez uwzględnienia potrzeb innych państw”⁶⁶.

⁶⁶ S. Kane: *The IMF at 50: Entering a New Era?* IMF Survey nr 16/1994, s. 249-250.

Bibliografia

1. *Anniversary of First meeting Recalls Executive Board's early Development*. IMF Survey z dnia 3 maja 1976 r.
2. J. Boughton: *Silent Revolution, The International Monetary Fund 1979-1989*. IMF Waszyngton 2001.
3. M. Bordo: *Is There a Good Case for a New Bretton Woods International Monetary System?* „American Economic Review” nr 2/1995.
4. E. Chrabonszczewska, K. Kalicki: *Teoria i polityka kursu walutowego*. Warszawa 1996 Oficyna Wydawnicza SGH.
5. *Chronology. IMF adapts and expands operations to meet member's countries changing needs*. IMF Survey Supplement nr 29/2000.
6. P.R. Clark, J.J. Polak: *International Liquidity and the Role of the SDR in the International Monetary System*. IMF Staff Papers nr 1/2004.
7. W.M. Corden: *Economic Policy, Exchange Rates and the International System*. Oxford 1994 Oxford University Press.
8. D.S. Cutler: *Basket Valuation of SDR Takes Effect*. IMF Survey z dnia 8 lipca 1974 r.
9. B. Eichengreen, N. Sussman: *International Monetary System in the (Very) Long Run*. IMF Working Papers nr 43/2000.
10. O. Emminger: *The Exchange Rate as an Instrument of Policy. Economic Impact*. A Quarterly Review of Economics nr 2/1980.
11. *European Economic and Monetary Union and the IMF*. IMF, Annual Report 1999, Waszyngton 2000.
12. *First Outline of Reform*. IMF Survey z dnia 8 października 1973 r.
13. M. Friedman: *Intrygujący pieniądz. Z historii systemów monetarnych*. Łódź 1994 Wydawnictwo Łódzkie.
14. *From the End of the Bretton Woods System to the Jamaica Agreement. A Chronology of Key Events in Changing World Financial Agreements 1971-76*. IMF Survey z dnia 1 marca 1976 r.
15. D. Gotz-Kozierkiewicz: *Wymienialność pieniądza po II wojnie światowej*. Warszawa 1990 PWN.
16. H.R. Heller: *Money and the International Monetary System*. Federal Reserve Bank of St. Louis Review nr 2/1989.
17. *How the Main Developments Unfolded: Chronology of Key Events of 1966-71*. IMF Survey z dnia 18 kwietnia 1977 r.
18. IMF, Annual Report 2003, Waszyngton 2004.
19. IMF, *Selected Decisions of the International Monetary Fund and Selected Documents, Twenty-Seventh Issue*. IMF, Waszyngton, 30 czerwca 2003, strona internetowa www.imf.org.
20. IMF, Annual Report 1992, Waszyngton 1993.

21. IMF, *Selected Decisions of the International Monetary Fund and Selected Documents*. Tenth Issue IMF, Washington DC, dnia 30 kwietnia 1983 r.
22. S. Kane: *The IMF at 50: Entering a New Era?* IMF Survey nr 16/1994.
23. Z. Knakiewicz: *Teoretyczne podłoże systemów pieniężnych. Od monometalizmu i bimetalizmu do współczesnych systemów pieniężnych*. W: *Finanse, banki i ubezpieczenia w Polsce u progu XXI wieku*. T. 2, *Bankowość*. Poznań 2000 Akademia Ekonomiczna w Poznaniu.
24. Z. Knakiewicz: *Komitet dwudziestu*. W: *Leksykon finansowo-bankowy*. Warszawa 1992 PWE.
25. Z. Knakiewicz: *Specjalne Prawa Ciągnięcia*. W: *Leksykon finansowo-bankowy*. Warszawa 1992 PWE.
26. Z. Knakiewicz: *Aktualne aspekty teorii pieniądza G. F. Knappa*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” z. 2/1984.
27. Z. Knakiewicz: *Powiązania narodowych systemów pieniężnych z międzynarodowym systemem z Kingston*. W: *Problemy pieniężno-kredytowe i walutowe*. Praca pod red. J. Wolniaka, Poznań 1981 Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
28. Z. Knakiewicz: *Pieniądz wewnętrzny a wymiana z zagranicą*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” z. 2/1971.
29. Z. Knakiewicz: *Teorie pieniądza niezależnego i ich zastosowanie*. Poznań 1981 Wydawnictwo AE w Poznaniu.
30. Z. Knakiewicz: *Nowa międzynarodowa jednostka walutowa „prawo specjalnego ciągnięcia” Międzynarodowego Funduszu Walutowego*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” nr 1/1971.
31. J. Kranz: *Udziały finansowe państw członkowskich w Międzynarodowym Funduszu Walutowym*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” z. 4/1979.
32. *Managing Director's Annual Address Reviews World Economy, Developments Toward Reform*. IMF Survey z dnia 12 marca 1972 r.
33. R.A. Mundell: *After 40 Years, Towards a more stable monetary world*. OECD Observer nr 235/2002.
34. R.A. Mundell: *Poverty, Growth and the International Monetary System*. Asian and Pacific Forum on Poverty, Manila 2001 Asian Development Bank.
35. R.A. Mundell: *Reconsideration of the Twentieth Century*. American Economic Review nr 3/2000.
36. R.A. Mundell: *The International Monetary System in 21st Century: Could Gold Make a Comeback?* Wykład w St. Vincent College, Letrobe, Pennsylvania 1997.
37. S. Rączkowski: *Międzynarodowe stosunki finansowe*. Warszawa 1984 PWE.
38. K. Rogoff: *Four Challenges for 40 Years*. OECD Observer nr 235/2002.
39. J. Sneddon Little, G. P. Olivei: *Rethinking the International Monetary System, An Overview*. W: *Rethinking the International Monetary System*. J. Sneddon Little, G.P. Olivei (ed.), Federal Reserve Bank of Boston Conference Series nr 43/1999.
40. Strona internetowa www.imf.org.
41. K. Yoshikawa: *The Trends of the Reform of International Monetary System in the Globalized Financial World Market: From the Perspectives of Developing Countries*. Momento Economico nr 116/2001.